

نگاهی به حضور جنس مذکر و مؤنث در کتاب فارسی سوم دبستان (سال تحصیلی ۸۲-۸۱)

صفیه امیرحسینی

کلیشه: «کلیشه‌ها عبارتند از عناصری که مشوق پیش‌داوری هستند و تنوع برخوردارها و تمایلات فردی مردان و زنان را در نظر نمی‌گیرند و یا حامل این اندیشه هستند که تمام مردان یا تقریباً همه آنان، یا تمام زنان از بسیاری جهات همانندند؛ حال آن‌که واقعیت امر چیز دیگری است.» (۱)

کلیشه تبعیض جنسی: «واژه تبعیض جنسی به قیاس از واژه تبعیض نژادی و برای افزایش تأجری مبتنی بر جنس، به ویژه نسبت به جنس مؤنث ساخته شده است و در معنای وسیع‌تری برای اشاره به کلیشه‌های تبعیض‌آمیز زنانه و مردانه، براساس جنس‌ها به کار می‌رود.» (۲)

کتاب یا بیست‌ونه عنوان و سی‌وهشت تصویر (با احتساب تصاویر پشت و روی جلد)، در صندوقچه‌ها و چهار صفحه تدوین، فهرست‌بندی و تصویر شده است. به منظور بررسی سازه آن، به لحاظ وجود کلیشه و کلیشه‌های تبعیض جنسی ابتدا متون و تصاویر یک‌به‌یک بررسی و تحلیل شده‌اند و سپس از نظر کمی، در قالب شش جدول، مطرح و نتایج حاصل در ذیل هر یک از آن‌ها ارائه شده است. سبب انجام یا توجه به ارقام و اعداد به

محور تحقیق در این پژوهش، برخوردار نامتبادل یا جنس مؤنث و مذکر، اعم از انسان (کودک، نوجوان، میان‌سال، کهن‌سال) و بعضاً حیوان تر و ماده است که به صورت کلیشه‌ها و کلیشه تبعیض جنسی نمود می‌یابد.

ارتباط با شرایط خانوادگی و اجتماعی خود، تا حدودی با کلیشه‌های تبعیض جنسی آشنا می‌شوند و حتی تا حدودی آن‌ها را راهنمای عملکردشان در امور گوناگون قرار می‌دهند. آن‌ها در بسیاری از مواقع، در سایه این بلیه، جهان را فقط در قالب چنین کلیشه‌هایی می‌شناسند. «جنس مذکر» در ارتباط با هویت کاری‌اش در خارج از خانه، نان‌آور و مسلط بر امور و «جنس مؤنث» با هویت کاری‌اش در خانه (کارهایی که اهمیت آن‌ها ناشناخته مانده و به عنوان کارهایی به ظاهر بی‌اهمیت و بی‌مهرده مطرح‌اند)، تحت تسلط و فرمانبردار شمرده می‌شود. کودکان شاهدند که حتی اگر زنان در خارج از خانه کار کنند، بعد از اتمام کار روزانه، باید تمام کارهایی را که سنت بر دوش آنان گذاشته، در خانه به نواحسن به انجام رسانند. در غیر این صورت، مورد اعتراض و شماتت حتی هم‌جنسان خود قرار خواهند گرفت. در این‌جا این تذکار ضرورت دارد که بیش‌تر مباحث کتاب مورد بررسی، منهای مباحثی از علوم و معارف و اخلاق، مطالب جنینی و آموزنده‌ای هم‌چون تصاویر، کار در کلاس، دستور زبان، تمرین انشا، تمرین املا و... که در لابه‌لای متن کتاب گنجانده شده‌اند، اغلب همان مباحث چهل و اندی سال پیش است. البته، تغییراتی در بعضی عنوان‌ها و گاه در درون متن‌ها دیده می‌شود که به نمونه‌هایی از آن در ذیل اشاره می‌شود:

نمونه (۱): تعبیر عنوان درس سه، صفحه (۱۰۰) از «حکایت به دام افتادن کبوتران و حرکت دسته‌جمعی آنان»، به «همه با هم».

نمونه (۲): افزودن عبارت «هزار و صد سال پیش، عباس بن فرناس، یک دانشمند مسلمان، بال‌هایی برای پرواز ساخت، یا آن بال‌ها به پرواز در آمد و پس از مدتی به زمین نشست»، به متن درس دوازده، با عنوان «داستان پرواز» صفحه

دست آمده، به تحلیل کیفی هر مقوله پرداخته شده است.

در حقیقت، زیربنای آموزش رسمی هر کشوری، کتاب‌های فارسی دوره دبستان است. از این‌رو، مسئولان کشورهای توسعه یافته، برای این‌که از قافله پیشرفت جهانی باز نمانند، بیش‌ترین سرمایه را در جهت آموزش و پرورش کودکان هزینه می‌کنند. آن‌ها به خوبی آگاهند که بازده آن یا دیگر سرمایه‌گذاری‌های مادی، قابل قیاس نیست و بارآوری ذهن خلاق، اولین گام اثبات سرمایه است.

کتاب‌های فارسی دوره دبستان، از جهات گوناگون از اهمیتی خاص برخوردار است؛ چرا که در واقع، زیرساخت سوادآموزی هر فرد به شمار می‌آیند و مهارت‌های چهارگانه زبان، یعنی شنیدن، گفتن، خواندن و نوشتن عمدتاً بر عهده درس فارسی دبستان است. از آن‌جا که فراگیری کلیه دروس در گرو آموزش خواندن و نوشتن است، کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی، به خصوص سه سال اولیه آن در پیوسته تحول انسان، از مرحله‌ای به مرحله دیگر، واجد ارزشی ویژه است. از همین روست که می‌باید به آن هم‌چون شاه کلید ورود انسان به دنیای دیگر نگریست.

اگر رویکرد انسان به سوی تعالی باشد و کاتالیزه شدن حرکت جهانی وی در همین راستا معنا بیابد، کمینه کوشش باید این باشد که ذهن کودکان از هر نوع کلیشه (نژادی...) و نیز کلیشه‌های تبعیض جنسی دور نگه داشته شود. این مهم هرگز صورت تحقق نمی‌پذیرد، مگر این‌که کودکان از همان نخستین گام، تا حد ممکن از این آسیب‌ها در امان بمانند. پاکسازی کتب درسی کودکان و زیرمجموعه‌های آن، یکی از راه‌های این ایمن‌سازی است که توجه به آن ضرورتی محتوه است.

در حقیقت، کودکان از همان اوان طفولیت، در

بررسی عنوان درس‌ها

در مجموع، به منظور دست‌یابی به نتایج بهتر، عنوان‌ها به سه دسته: عنوان‌های عام، عنوان‌های عام نهان و عنوان‌های خاص تقسیم شده‌اند.

از «بیست‌ونه» عنوان ذکر شده در کتاب، تنها عنوان درس (هجده) صفحه (۸۷)، «مادر» مؤث است که آن نیز عنوانی عام به شمار می‌آید. بدین ترتیب، تنها یک درصد از تمامی عناوین کتاب، به جنس مؤث تعلق دارد که با توجه به عام بودن آن، این یک درصد نیز نقشی کم‌رنگ می‌یابد.

کتاب حاوی دوازده عنوان عام است که ده عنوان آن دارای محتوایی عام، هم‌چون «ای ایران، ای وطن من»، «عید نوروز»، «بهار» و... است و دو عنوان، محتوا و کنشگرانی مؤث به شرح زیر دارد: نمونه (۱)، درس (۶) با عنوان عام «کتابخانه کلاس» صفحه (۲۸). در این درس، دانش‌آموزان کلاس سوم دخترانه، با آموزگارشان می‌خواهند کتابخانه‌ای تشکیل دهند.

نمونه (۲)، درس (۲۴) با عنوان عام «جشن عبادت» صفحه (۱۱۹). این درس مربوط به جشن تکلیف دانش‌آموزان دختر کلاس سوم دبستان است. چنان‌که مشاهده می‌شود، در نمونه نخست، کنش مثبتی از سوی دانش‌آموزان دختر صورت می‌گیرد. لذا بهتر بود که عنوان درس نیز این کنش را در برمی‌گرفت، نه این‌که در قالبی عام ارائه شود. در نمونه (۲) دختران باید در سنی مشخص (کودک کلاس سوم) مقررات به تکلیف رسیدن (سن عقلی) یا به مفهوم دیگر به سن عقل و بلوغ رسیدن را رعایت کنند. مع‌هذا درست‌تر بود که عنوان، یا قوت بیش‌تر این مفهوم را می‌نمایاند. در این مورد، عنوان می‌توانست به سادگی «جشن عبادت دختران» در نظر گرفته شود و با کاربرد نام دختران در عنوان‌ها، هم‌چون تابو رفتار نشود.

عناوین مردانه نهان، دوازده عنوان را شامل می‌شود با ظاهری عام، اما محتوایی سه باق

مردانه؛ چرا که فعالیت‌ها، کنش‌ها، نگرش‌ها و احساس‌های مردانه را نمایشگرند. به عبارتی، بسیار زیرکانه برای این متون عمیقاً مردانه، عناوینی عام‌گزینه شده‌اند.

نمونه (۱)، درس (۲) با عنوان «فصل پاییز» صفحه (۶). متن و تصویر «وقت آن رسیده که باغبانان...»

نمونه (۲)، درس (۳)، «همه با هم» صفحه (۱۰). متن و تصویر «صیاد شتابان به سوی درخت می‌دوید که...»

تصویر مردی، را نشان می‌دهد که شتابان... نمونه (۳)، درس (۸) «مشکلی که آسان بود» صفحه (۳۹). متن «احمد و محسن برادرند. احمد دو سال...»

نمونه (۴)، درس (۱۱) «کار و کوشش»، صفحه (۵۵). متن «امام کاظم علیه‌السلام، مشغول بیل زدن زمینی بود. مردی از...»

نمونه (۵)، درس (۱۲) «داستان پرواز»، صفحه (۵۸). متن و تصویر «اتو در بال‌های پرندگان بسیار دقت کرد...» در تصویر، مردی در حال پرواز دیده می‌شود.

نمونه (۶)، درس (۱۳) «برتری به چیست»، صفحه (۶۳). «پیامبر گرامی با خوش‌رویی با چند تن از اصحاب در مسجد نشستند...»

نمونه (۷)، درس (۱۷) «مال حرام»، صفحه (۸۳). «سلمان فارسی پرسید: یا رسول‌الله، این‌ها با آن‌که...»

نمونه (۸)، درس (۱۸) «شهر ما، خانه ما»، صفحه (۹۲). «آقای امیدوار، معلم کلاس سوم دبستان انقلاب اسلامی...»

نمونه (۹)، درس (۲۱) «سرگذشت یک نامه»، صفحه (۱۰۵). «بهرروز مرا برداشت روی من مطالبی برای دوستش سعید نوشت...»

نمونه (۱۰)، درس (۲۲) «درخت‌کاری»، صفحه (۱۱۰).

نمونه (۴)، درس پنجم «نماینده کلاس سوم ابن سینا»، صفحه (۲۳)

در این درس، دانش‌آموزان کلاس سوم دبستان دخترانه و معلم‌شان، به انتخاب نماینده کلاس می‌پردازند، اما با کمال شگفتی مشاهده می‌شود که برای نام مدرسه، از اسم «ابن سینا» بهره گرفته می‌شود. این که چرا و با چه ضرورتی، نام دبستان دخترانه با وجود این همه زن فرهیخته در جهان و ایران، نام مذکر یافته است، جای سؤال دارد و می‌توان با قطعیت ادعا کرد که این گزینش، نه از ویژه بودن این دانشمند و نه از روی سهو و نه از تنگی قافیه صورت پذیرفته است. دلیل این مدعا، آن است که اگر هدف تجلیل از این دانشمند بزرگ می‌بود، در صفحه پنجاه همین کتاب، در درس (۱۰)، درسی با عنوان «ابوعلی سینا دانشمند بزرگ ایران» وجود دارد که به‌طور مبسوط به این هدف پاسخ داده و دیگر نیازی نبوده که با طرح آن در عنوان درسی دیگر، بدان پرداخته شود.

برآیند تحلیل کمی و کیفی عناوین کتاب، این جمع‌بندی را به دست می‌دهد که کتاب از عنوان خاص جنس مؤنث، چه در مورد کودک و چه بزرگ‌سال، محروم مانده است و کلیشه تبعیض جنسی در عناوین، چنان بارز است که هیچ‌گونه تعبیر و تفسیری را بر نمی‌تابد. جدول شماره (۲)

تحلیل کمی و محتوایی متون

اغلب متون کتاب، قدیمی‌اند و حدود نیم قرن از عمر مفید (چون در زمان تدوین هم به روز نبوده‌اند) آن‌ها می‌گذرد که این، خود در تضاد با پیشرفت علم و تکنولوژی و ثبت و ضبط آن در جهان و عصر کنونی است؛ قرن‌ها که اطلاعات و تکنولوژی زمان را درنوردیده و زمان بی‌زمانی را به

«به دست خود درختی می‌نشانم / به پایش جوی آبی می‌کشانم...»

(از عباس یمنی شریف)
نمونه (۱۱)، درس (۲۶) «درس آزادگی»، صفحه (۱۲۶). «در زمان امام حسین علیه‌السلام یزید در شام به حکومت رسید...»
نمونه (۱۲)، درس (۲۸) «اخلاق خوش»، صفحه (۱۳۵). «روزی یکی از مردم شام به مدینه آمد. حضرت امام حسن علیه‌السلام...»

● عناوین مردانه نهان، دوازده

عنوان را شامل می‌شود با

ظاهری عام، اما محتوایی به

واقع مردانه؛ چرا که فعالیت‌ها،

کنش‌ها، نگرش‌ها و

احساس‌های مردانه را

نمایشگرند. به عبارتی، بسیار

زیرکانه برای این متون عمیقاً

مردانه، عناوینی عام‌گزینه

شده‌اند.

چهار عنوان دیگر کتاب، دقیقاً و به‌طور خاص مردانه‌اند. از این میان، کنشگران یکی از این عناوین، مؤنث است.

نمونه (۱)، درس دهم «ابوعلی سینا دانشمند بزرگ ایران»، صفحه (۵۰)

نمونه (۲)، درس نهم «دهقان فداکار»، صفحه (۴۴)

نمونه (۳)، درس بیستم «پسرک هوشیار»، صفحه (۱۰۰)

واقعیت‌های موجود در جامعه جهانی، حتی به جامعه خودی در همین شرایط هم کوچک‌ترین توجهی نشده است. تمام مطالب یک‌سویه و کلیشه‌ای عرضه شده‌اند. پیام متون و تصاویر این مقولات، غالباً پیام‌هایی نادرست و نخ‌نماست و به هیچ روی گره‌گشای مشکلات فروپشته مخاطبان خود نیست و هیچ‌گونه ره‌آوردی برای‌شان به ارمغان نمی‌آورد. در یک کلام، می‌توان گفت که محتوا و تصاویر کتاب در ارتباط با جنسیت زنانه و مردانه هیچ‌گونه تعادلی را ترسیم نمی‌کنند.

نمونه‌های زیر، شاهدی صدیق در این موردند: نمونه (۱)، درس سوم «فصل پاییز»، صفحه

بشر امروز دیکته می‌کند. این عقب‌ماندگی، حتی مقولاتی چون کار در کلاس، تمرین انشا و املا، تصاویر و جداولی را (که اخیراً به کتاب افزوده شده‌اند) در برمی‌گیرد. این در حالی است که قاعدتاً می‌بایست مطالب افزوده شده و به اصطلاح جدید، دست‌کم کلیشه تبعیض جنسی را بی‌رنگ‌تر می‌ساخت و در مقابل، به دگرگونی‌های روزافزون دهه‌های اخیر توجه می‌کرد. هم‌چنین، همگام با تحولات جوامع بشری، به زنانی می‌پرداخت که هم اینک در عرصه‌هایی نقش ایفا می‌کنند که در گذشته، مختص مردان بوده است. نأسف در این است که در تدوین این مطالب، نه تنها به

ضمیرشان جای گرفته است، تقویت کند.

ساروجینی می‌گوید: «کلیشه‌های تبعیض جنسی که در جامعه وجود دارند، در برنامه‌های کتاب درسی انعکاس می‌یابند و بدین ترتیب، هم به ضرر زنان و هم به ضرر مردان، تقویت می‌شوند.»

به هر صورت، کلیشه‌های تبعیض جنسی از سویی، دختران را به سبب جنسیت‌شان، از استقلال باز می‌دارد و سد پیشرفت آنان می‌گردد و از سویی دیگر، توانایی‌های خلاق آنان را که اسیر اندیشه و عادات کلیشه‌ای فلج‌کننده شده‌اند، از رشد و شکوفایی باز می‌دارد و در این فرایند، جامعه نیز هم با فقدان بخشی از نیروهای کارآمد و خلاق خود رو به رو می‌شود و هم سرمایه انسانی ارزشمندی را از کف می‌دهد. (۳)

رواج تصاویر کلیشه‌ای پسران در رسانه‌ها، اعم از کتاب‌های درسی و کودک و یا... نیز باز دارندۀ احساسات و طبیعت نیک انسانی جنس مذکر می‌گردد و چه بسا مردان پرخاشگر، برتری طلب و جنگ طلب، حاصل چنین کلیشه‌های کاذبی هستند که مسبب مشکلات عدیده‌ای در جوامع بشری می‌گردد و جوامع این چنین می‌شود که هست. (۴)

نکته پایانی در این مطلب، این که در پیش‌گفتار کتاب مورد بررسی، آمده است «کتاب شامل ۲۸ درس است» که در تکمیل آن، توضیحات دیگری مبنی بر ۲۸ هفته درس سال تحصیلی آمده است. البته، دانسته نشد که کدامین یک از عناوین و متون مورد بی‌توجهی قرار گرفته و درس به شمار نیامده است؟ شاید درس بهار صفحه (۱۲۵) خانم افسانه شعبان‌نژاد که فاقد مباحث سایر درس‌ها یعنی کلمه‌ها و ترکیب‌های تازه، پرسش، کار در کلاس و... است. جدول شماره (۳)

(۶): «وقت آن رسیده که باغبانان میوه‌ها را بچینند و شاخه‌های سنگین و پربار درختان را سبک کنند. باغبانان پس از چیدن میوه‌ها آن‌ها را در جعبه‌ها می‌ریزند و به بازار می‌برند.» تصویر مکمل متن، مردی را مشغول چیدن میوه نشان می‌دهد که در اطراف او جعبه‌های پر از میوه دیده می‌شود.

در این درس، زنان چه در متن و چه در تصویر، هیچ‌گونه نقشی ندارند. این مورد، علاوه بر نمایش کلیشه آلوده به تبعیض جنسی، نقض واقعیت نیز هست؛ چرا که زنان این سرزمین، در اغلب شهرها و روستاها، هم پای مردان در باغ‌ها و مزارع کار می‌کنند.

جنس مؤنث در سراسر کتاب، جنسی وابسته به جنس مذکر قلمداد شده است و خود انسانی مستقل و با هویتی مشخص نیست و شناسه خود را از فردی مذکر به عاریت می‌گیرد. این کلیشه، بیش از تمام کلیشه‌های دیگری که برشمرده شد، به صورتی تمام عیار، تبعیض جنسی را به نمایش می‌گذارد:

نمونه (۱)، درس چهارم «همه جا به نوبت»، صفحه (۱۱۷) کتاب، در متن و بخش پرسش‌ها آمده است:

۱. «مادر حمید زرنگی را چگونه معنا کرد؟» (صفحه ۱۹)

در قسمت کار در کلاس و متن همین درس (صفحه ۲۲) آمده است:

۱- «مادر حمید آن روز حرف او را نشنیده گرفت.» (صفحه ۲۲)

۲- «مادر علی خانه‌دار است.» (صفحه ۲۱)
با بررسی گام به گام نقش‌های زنانه و مردانه در یک‌ایک دروس، سرشت تبعیض‌آمیز کتاب بارزتر می‌شود. تبعیض جنسی مطرح در کتاب، بازتابی از پیش‌داوری‌های جامعه است. از این رو، فقط می‌تواند کلیشه تبعیض جنسی نسبت به زنان و دختران را که بیش از ورود کودکان به مدارس، در

مشاغل و حرف

در محتوای متون این کتاب، نقش‌ها و کنش‌های مثبت از هر نوع، چه اقتصادی و چه اجتماعی و چه فرهنگی و چه سیاسی، هم چون کار و تلاش، مردمداری، اخلاق نیکو داشتن، سعه صدر... که در حیطه عقل و درایت می‌گنجد، به جنس مذکر نسبت داده شده است. هم‌چنین، حدود شصت و دو موقعیت شغلی و حرفه‌ای که در دروس (طبق جدول شماره ۳) به آن‌ها اشاره شده، به جنس مذکر اختصاص یافته است. اغلب، مردان شخصیت‌های توانا، خلاق، فداکار، هوشمند و صبور دارند که دقیقاً منطبق با نقشی است که برای آن‌ها در چرخاندن چرخ‌های جامعه و کنترل و اداره آن در نظر گرفته شده و به جنس مؤنث هیچ گونه نقشی به جز مادر و همسر (البته به مورد اخیر، تنها در تصاویر و بسیار بی‌رنگ اشاره می‌شود) داده نمی‌شود.

هم‌چنین، هویتی مخصوص به خود برای ایشان منظور نمی‌گردد و همواره وابسته به جنس مذکر (پدر، همسر، فرزند ذکور) تجسم می‌یابند؛ به گونه‌ای که حتی «از مادر» به عنوان مادر علی یا مادر حمید و... در کتاب یاد می‌شود. البته، زنان در دو متن و دو تصویر، به عنوان آموزگار (آموزگار خاص دختران) مطرح می‌شوند که با توجه به جنسیت شاگردان (مؤنث) می‌بایست چنین باشد. صفحات ۲۰، ۲۸، ۱۱۹ کتاب و آمار کمی جدول شماره (۳) بر واقعیت انکارناپذیر بی‌توجهی به حضور زنان در عرصه‌های اجتماعی، صحنه می‌گذارد.

به‌طور کلی، در اغلب متون کتاب، زنان به نسبت مردان نادیده انگاشته شده‌اند و از زنان بسیار کمتر از مردان سخن به میان می‌آید.

گزینش مثال‌ها و موضوعات نیز در خدمت امتیاز دادن به پسران و جنس مذکر است؛ چنان که در قسمت تمرین املائی درس پنجم، «همه جا به نوبت»^(۱) صفحه (۲۱) جملات زیر به چشم می‌خورد:

نمونه (۱) احمد خط زیبایی دارد.

نمونه (۲) زهرا روی دفترش خطی قرمز کشید.

نمونه (۳) سارا روی دفترش خط کشید.

نمونه (۴) رضا خطاط است.

در این نمونه‌ها، جملات مثال‌های نمونه یک و چهار که مربوط به جنس مذکر است، به گونه‌ای نظم و ترتیب یافته‌اند که ناخودآگاه ذهن را به اعتباردهی و مثبت‌انگاری و امتیازدهی وامی‌دارند و بارقه‌های احترام به کنشگران این نمونه‌ها را ساطع می‌سازند و بر عکس، جملات نمونه‌های دو و سه که در مورد جنس مؤنث است، نه تنها احترامی را برای کنشگران آن بر نمی‌انگیزند، بلکه نكوهشی بر علیه ایشان را باعث می‌شوند؛ چرا که عمل استناد شده به ایشان، عملی مذموم است.

هم‌چنین، به مخاطبان دختر نشان می‌دهد که کنش‌های توأم با قدرت، ساطع، اعتبار و ابتکار به جنس مذکر تعلق دارد و زنان می‌بایست محبوس در نقش‌های سستی خود باشند. این نحوه القا در ذهن کودکان، حاصلی جز این ندارد که دختران را ارزش یاخته و پسران را برتری یافته ترسیم می‌نماید.

شخصیت قائل نشدن به‌طور خاص برای جنس مؤنث، افزون بر آن که مبتلا به کلیشه‌های تبعیض جنسی است، به معنای نادیده انگاشتن یک جنس، یعنی نیمی از جامعه و در واقع، بی‌توجهی صرف به تربیت‌کنندگان افراد جامعه است. این پشت کردن به واقعیت ملاموس، به

ترتیب، زمانی که کودک سروکارش با متون و تصاویر ملموس است، چنانچه این تصاویر آلوده به کلیشه‌ای اعم از جنسی و ایدئولوژی و... باشد، الگوهای اولیه‌اش متأثر از آن‌ها شکل خواهد گرفت که دقیقاً به دلیل همین کلیشه‌ای بودن، برای کودک چه دختر و چه پسر، مخرب خواهد بود. زیرا این پارادایم‌های آلوده، ملکه ذهن‌شان می‌گردد و زدودن آن‌ها از اذهان نسبتاً پاک ایشان بسیار مشکل و حتی گاه غیرممکن به نظر می‌رسد؛ چرا که در عمل به‌طور مداوم، مرئی و نامرئی خود را

خودی خود اثرات سوئی بر ذهن هر دو جنس (دختر و پسر) خواهد داشت و سؤالاتی از این دست را خواه و ناخواه پیش رو قرار خواهد داد:

آیا کلیشه‌های تبعیض‌آمیز، در ایجاد حس حقارت و خودکم‌بینی مخاطبان دختر این کتاب، نقشی نخواهد داشت؟ آیا این دختران شخصیت‌های اداره‌کننده خانواده‌ها، مادران و تربیت‌کنندگان نسل آینده و... این جامعه نیستند؟ آیا آن‌ها در هر نقشی که در جامعه ایفا کنند، احساس فرودستی را به دیگران منتقل نخواهند کرد؟ آیا مخاطبان پسر این کتاب، به حس برتری جویی بیش‌تری نمی‌گیرند و در هر مرحله‌ای حاملان کذب آشکار نمی‌گردند؟ کذب که در زندگی، گریبان‌گیر ایشان، اطراف‌شان و جامعه‌شان خواهد شد و نابه‌سامانی‌هایی ناخواسته را در جامعه سبب خواهند گردید.

● **برآیند تحلیل کمی و کیفی
عناوین کتاب، این جمع‌بندی را
به دست می‌دهد که کتاب از
عنوان خاص جنس مؤنث، چه
در مورد کودک و چه بزرگسال،
محروم مانده است و کلیشه
تبعیض جنسی در عناوین،
چنان بارز است که هیچ‌گونه
تعبیر و تفسیری را بر نمی‌تابد**

تصاویر

تصویر در فرایند آموزش، با تأثیرات مثبت و منفی توأم است. هنگامی که برای کودک، تنها متنی خوانده می‌شود، اثر آن در مقایسه با متنی که خودش از ورای تصویر می‌خواند، بسیار کم‌تر است. از این رو، چنانچه متن با تصویر همراه باشد، روشن است که تأثیرگذاری آن بر کودک چند برابر می‌گردد. به این دلیل است که هنگام خواندن، کودک آموزش مفهومی را تمرین می‌کند و هرگاه این آموزش با تصویر همراه شود، به کودک مجال می‌دهد تأثیرات دوچندانی را تجربه کند. هنر و شاخه‌های آن، از جمله ادبیات و تصویرگری که در ذهن کودک با آن‌ها سروکار بیش‌تری دارد، موجد صور خیال و آفرینش‌های تازه در کودک می‌گردند که سرچشمه بسیاری ابداعات بشری است. بدین

آشکار می‌سازند و چنانچه از خودآگاه به پس‌راندۀ شوند، در ناخودآگاه جای می‌گیرند و بازدارندۀ خلاقیت و آزاداندیشی فرد می‌گردند. به ویژه اگر از کودک خواسته شود آن‌ها را در تصاویر مشاهده می‌کند یا از آن‌ها می‌فهمد، بنویسد؛ همان‌گونه که در تصاویر تمرین انشای کتاب سوم دبستان، از مخاطبان خواسته شده است. با این عمل، در واقع آگاهانه یا غیرآگاهانه، از کودک خواسته می‌شود پروسه حسی و ادراکی را بگذراند و وارد مرحله

شناخت منطقی و مفهوم‌سازی گردد؛ یعنی از تصاویر استنتاج منطقی به دست دهد. این نوع آموزش در جای خود، بهترین گزینه آموزشی است که ذهن کودک را در فرایندی چندگانه درگیر می‌کند و به شناختی منطقی سوق می‌دهد و ممارستی سازنده در رشد ذهنی کودکان به شمار می‌آید، اما این نوع آموزش، تنها وقتی مثبت واقع می‌شود که به هیچ‌گونه کلیشه‌ای ملوث نشده باشد؛ وگرنه افزون بر آن که از هیچ‌گونه مزیتی برخوردار نیست، منفی و زیانبار نیز هست. کم‌ترین آسیب چنین روشی بازداشتن ذهن کودک از کنش‌های خلاق است که تمثال عینی آن را هر روزه شاهدیم. بر اساس آمار، ایرانی‌ها از میانگین هوشی بسیار بالایی برخوردارند؛ به گونه‌ای که هر ساله بسیاری از جوایز المپیادهای جهانی را نصیب خود می‌کنند و به سادگی در هر عرصه‌ای می‌توانند سرآمد شوند، ولی اغلب اذهانی غیرخلاق و غیرمبتکر دارند. با این مقدمه نمونه‌وار، به تفسیر تصاویر تمرین انشای کتاب می‌نشینیم.

از سی و هشت تصویر کتاب، «نه» تصویر مربوط به تمرین انشاست. در اغلب این تصاویر، کلیشه‌ها و کلیشه‌های تبعیض جنسی، آشکارا در معرض دید قرار دارند.

۱- تصویر صفحه (۶۲)، تصویر به نحوی ترسیم شده که به ذهن این را القا می‌کند که مرد هم‌چون معلمی، مطالبی را برای زنی که چند قدمی از او عقب‌تر ایستاده، توضیح می‌دهد. در پرسپکتیو همین تصویر، مردی به درخت تکیه داده و افرادی دور او نشسته‌اند و زنی مشغول پذیرایی از ایشان است. در این تصویر، جنس مؤنث نقش شونده و سرویس‌دهنده را داراست و به وضوح آوده به کلیشه تبعیض جنسی است.

۲- تصویر صفحه (۷۱)، در اتاق در بسته‌ای بی‌آن که کسی باشد، دختر بچه‌ای را نشان می‌دهد که با لباس فرم کامل، مشغول قدم‌زدن است. این تصویر وقتی بیش‌تر جای تعمق دارد که با تصویر پسر بچه‌ای که در فضای باز مشغول بادبادک بازی است، در صفحه (۷۷) مقایسه شود. در بالای این تصویر، این عبارت به چشم می‌خورد: «به این تصویر با دقت نگاه کنید، هر چه درباره آن به فکرتان می‌رسد بنویسید.» (رعایت نشدن نشانه‌گذاری در جمله‌نویسی، جای خود دارد.)

۳- تصویر صفحه (۹۰)، تصویر دختر بچه‌هایی را با لباس فرم کامل نشان می‌دهد که دوبه دو مشغول ورزش هستند. در این مکان، هیچ جنبنده‌ای دیده نمی‌شود؛ گویی برهوتی که از انسان تهی است.

۴- تصویر صفحه (۱۱۳)، تصویر از شش کادر تشکیل شده است: کادر یک، پسر بچه‌ای با چوبی در دست نزدیک سگی ایستاده است. کادر دو، پسر بچه سگ را با چوب می‌زند. کادر سه، سگ او را گاز می‌گیرد. کادر چهار، پدر و مادر او را به بیمارستان می‌رسانند. کادر پنج، پسر بچه را دکتر مذكر مداوا می‌کند. این در حالی است که پدر جلو تخت ایستاده و به پزشک کمک می‌کند و مادر هم در پشت سر او ایستاده است. کادر شش، پسر بچه بهبود یافته و روانه مدرسه است. در محیط بیمارستان، هیچ پرستار مؤنث یا دستیار مؤنثی به چشم نمی‌خورد. در چنین شرایطی، اغلب مادران هستند که بیش‌ترین تماس نزدیک را با کودک برقرار می‌کنند. نه پدر، در حالی که تصویر، عکس این واقعیت را نشان می‌دهد. شاید چون کودک نیاز پسر بچه است، تصویر هیچ‌گونه تأییدی با

بر نمی‌تابد؟!

۵- تصویر صفحه (۱۱۸)، تصویر شامل شش کادر است: پسر بچه در وقت آزادی که داشته، از مدرسه خارج شده است و در همان کادر دو پسر بچه دانش آموز دیگر، جلو در مدرسه ایستاده‌اند. کادر دو، بناها مشغول ساختمان‌سازی هستند. کادر سه، مردی با تراکتور زمین را شخم می‌زند. کادر چهار، مردانی در کارگاه آهنگری می‌کنند. کادر پنج، مردانی در کارگاه نجاری چوب اره می‌کنند... کادر شش، پسر بچه بعد از مشاهده همه این کارها، از در ورودی مدرسه مجدداً وارد مدرسه می‌شود. تصاویر نشان دهنده این است که پسر بچه‌ها می‌توانند از وقت آزادی که حتی در مدرسه دارند، استفاده بهینه کنند؛ یعنی به مشاهده بپردازند و تجربه بیاموزند. بدین ترتیب، تصویر الفاکر این است که تنها پسر بچه‌ها می‌توانند به درستی از وقت خود بهره‌مند شوند و در جهت دستیابی به شناخت گام بردارند.

۶- تصویر صفحه (۱۲۶)، تصویر به شش کادر تقسیم شده است: کل تصویر فرآورده‌های دامی را به نمایش می‌گذارد. مردان پروسه پرورش دام و حتی فروش آن را به عهده دارند. در یکی از این کادرها زنی شیشه شیر از مغازه‌دار می‌خرد. این تصویر بر واقعیت چشم بسته است؛ زیرا آیا زنان در روند پرورش دام (گاو و گوسفند) و دیگر فعالیت‌های مرتبط با آن، سهم و نقشی ندارند و آیا در کادر چهار که به خصوص دستکش، جوراب، پارچه و کفش و کیف را به نمایش گذاشته است، جای آنان خالی نیست؟

۷- تصویر صفحه (۱۳۴)، تصویر حاوی چهار کادر است: کادر یک، زنی در نقش مادر، ایستاده و کودک پسرش را که عازم رفتن به مدرسه است،

بدرقه می‌کند. در همان کادر، پدر هم، هم‌چنان که نشسته، تنها دستی به عنوان خداحافظی برای کودک پسرش تکان می‌دهد. کادر دو، همان پسر بچه در راه مدرسه، راهنمای پیرمردی می‌شود و آدرسی را به او نشان می‌دهد. کادر سه، پسر بچه به مرد کوری کمک می‌کند و او را از خیابان می‌گذارند. کادر چهار، پسر بچه به مدرسه‌اش رسیده است.

آیا کردار نیک، فقط از جنس مذکر می‌تواند سر بزند و جنس مؤنث از این توانایی محروم است؟

۸- تصویر (۱۳۹)، تصویر به شش کادر تقسیم شده است: کادر یک، مادری مریض است و دختر بچه‌ای از او پرستاری می‌کند. کادر دو، دختر بچه خاک‌انداز و جاروبه دست، مشغول تمیز کردن اتاق است. کادر سه، دختر بچه در آشپزخانه غذا را روی اجاق گذاشته است و پای ظرف شویی مشغول شستن مواد لازم غذاست. کادر چهار، دختر بچه مشغول شستن ظروف است. کادر پنج، دختر بچه به دنبال کار خانه‌داری به خرید می‌رود و با دستانی پر و با عجله به خانه برمی‌گردد. کادر شش، دختر بچه غذای آماده شده را برای مادرش آورده است.

مشاغل و حرف و نقش جنس مؤنث و مذکر در این کتاب، آشکارا متفاوتند: مردان از قدرت و اعتبار و کارآیی‌های بسیاری برخوردارند؛ راهنمایند، می‌سازند، اختراع می‌کنند، به دنبال کشف و شهود می‌روند و... و به قول اندره میشل: «زنان همگی به سان رنجبران محترم ترسیم شده‌اند که از رهگذر اجرای دقیق نقش‌های از پیش تعیین شده، به صورت تمام وقت در مقام کدبانو، همسر و وظیفه‌شناس و دختر مطیع در خانه هم چون اسیران محبوس‌اند و کارهایی را هم که

در بیرون از خانه انجام می‌دهند، دنباله وظایف خانه‌داری‌شان می‌باشد.» (۵)

این گونه تصاویر تبعیض‌آمیز، در کتاب فارسی سوم دبستان، با واقعیت جامعه امروز ایران هیچ‌گونه تطابقی ندارد. زیرا زنان ایرانی، بیش از پیش به تحصیلات عالی راه یافته‌اند و حتی برخی از زنان در مقام مدیر، هنرمند، کارگر مستقل، روزنامه‌نگار، نویسنده، مترجم و پزشک و... جایگاه خاصی یافته‌اند و در بعضی از سازمان‌ها به فعالیت‌های داوطلبانه مشغولند... درست در ذیل همین تصویر (۱۳۹)، تصویر دیگری مربوط به سرگرمی چیستان است که در آن، دو پسر بچه با تلفن بازی و صحبت می‌کنند. به نظر می‌رسد نیازی به توضیح نباشد؛ چون تصویر، خود گوید وصف حال. مقایسه دو تصویر در یک صفحه، نمود کامل تبعیض جنسی را تجسم بخشیده است.

۹- تصویر صفحه (۱۴۴)، تصویر در شش کادر

دیده می‌شود: کادر یک، آسیانه پرنده با چند جوجه در بالای درختی قرار دارد. کادر دو، پسر بچه‌ای آن را در بالای درخت می‌بیند. کادر سه، پسر بچه از درخت بالا می‌رود. کادر چهار، شاخه درخت می‌شکند و به زمین می‌افتد، مردی به کمک می‌شتابد. کادر پنج، مادر منفعل و مضطرب، در کنار بستر پسر بچه نشسته است. کادر شش، پسر بچه بهبود نسبی یافته و راهی مدرسه شده است. دلسوزی مادر برای فرزندش در این تصویر، هر چند از نظر انسانی باید امتیاز به شمار آید، در مقابل انفعال او، نوعی صفت منفی محسوب می‌شود.

در تمامی «نه» تصویر تمرین انشا، جنس مذکر کنش‌های اصلی را به عهده دارد و جنس مؤنث اغلب در سایه قرار گیرد و از نظر کمی نیز حداقل تصویر را به خود اختصاص می‌دهد. او تنها در نقش تکراری مادر و زن خانه دیده می‌شود. به‌طور کلی، مخاطبان دختر کتاب، در تصاویر تمرین انشا مطرح نمی‌شوند و در صورتی که مخاطبان پسر، در عرصه‌های مختلف، از بازی و شیطنت گرفته تا گذران اوقات فراغت، تقریباً به بهترین وجه از دوران کودکی خود استفاده و زندگی را تجربه می‌کنند. در واقع، مخاطبان پسر، به‌طور نسبی مطابق با سن‌شان تصویر شده‌اند و به آن‌ها اجازه داده شده که به آزمون و خطا بپردازند، ابزار وجود و کسب هویت کنند. در حالی که مخاطبان دختر، به کلی از این حق محروم شده‌اند. در این تصاویر، حضور آن‌ها را در فضای آزاد، حتی در حیاط خانه هم نمی‌توان دید. جدول شماره (۴)

تصاویر کتاب

«پانزده تصویر» دقیقاً به فعالیت‌های جنس

مذکر و «شش تصویر» به جنس مؤنث اختصاص یافته است. از این شش تصویر، تنها در دو تصویر جنس مؤنث در نقش آموزگار و در بقیه آن‌ها، در نقش مادر (نقش همیشگی اش)، دانش‌آموز و سرویس‌دهنده خانواده به نمایش گذاشته شده است. در حقیقت تصاویر کتاب در ارتباط با جنس مؤنث، به شیوه‌ای پنهان به کودکان القا می‌کند که زنان فقط در مقام همسری وابسته به شوهر یا مادری تابع نیازهای فرزندان وجود خارجی دارند. شاهد مثال، صفحه (۱۸) درس همه جا به نوبت و صفحات ۱۱۳، ۱۳۴، ۱۴۴ و...

ارائه چنین کلیشه‌های جنسی برای مخاطبان دختر و پسر این کتاب، چون شرنگی است که ذهن ایشان را مسموم و دچار اختلال می‌سازد. زیرا هم با واقعیت زندگی تطابق ندارد و هم اثرات سوء بر روح و روان این نونهالان نیک‌اندیش برجای می‌گذارد و بدآموزی‌ای که دارد، نه تنها امروز آنان را تیار می‌کند، بلکه در آینده هم آن‌ها را دچار دوگانگی و سردرگمی و برخوردهای دور از واقعیت می‌کند و افزون بر این که ایشان را به ورطه افراط و تفریط می‌کشاند و آن‌ها را به انسان‌هایی مشکل‌ساز و تضاد آفرین تبدیل می‌کند، سرخوردگی مداوم از تضاد بین عین و ذهن‌شان، آن‌ها را به نوعی احساس یوچی می‌رساند که برای همیشه، سلامت روانی‌شان را به خطر خواهد انداخت.

هفت تصویر دیگر کتاب، تصاویری خنثی (فاقد تصویر انسان) به حساب می‌آیند:

۱- نمونه (۱)، تصویری روی جلد

۲- نمونه (۲)، تصویر «درس نماز» صفحه

(۳۵)

۳- نمونه (۳)، تصویر «درس میازار موری»

که...» صفحه (۶۷)

۴- نمونه (۴)، تصویر درس «مرا بیش تر

بشناسید» صفحه (۷۲)

۵- نمونه (۵)، تصویر صفحه (۹۹)

۶- نمونه (۶)، تصویر «درس درخت کاری»

صفحه (۱۱۰)

۷- نمونه (۷)، تصویر درس «عید نوروز»

صفحه (۱۱۴)

جدول شماره (۶)

«سه» تصویر به بخش سرگرمی و چیستان تعلق دارد که تمامی آن‌ها به جنس مذکر اختصاص یافته است و از حضور مخاطبان دختر در آن‌ها خبری نیست.

۱- نمونه (۱)، «بار سبک» صفحه (۱۶)

۲- نمونه (۲)، «سبب شیرین» صفحه (۳۴)

۳- نمونه (۳)، «تلفن» صفحه (۱۳۹)

وسایل بازی پسران (دوچرخه، بادبادک و...) تحرک‌آور و خیال برانگیزند. اغلب بازی‌های ایشان نیز به خلاقیت و کنجکاوی و ابتکار خاص نیاز دارد. «تصویر پشت جلد» تصویری کاملاً مردانه و نمونه گویای این مطلب است. گویی دختران نمی‌توانند در بازی‌های دسته‌جمعی شرکت کنند. چنان که جدول شماره (۵) نشان می‌دهد، در هیچ یک از سه تصویر و هفت متن جدول، سرگرمی و چیستان برای نمونه، حتی واژه یا تصویری مؤنث وجود ندارد. شاید جنس مؤنث انسان به حساب نیامده است که او هم بتواند بخندد، بازی کند، سرگرم شود و ذهنش را به فعالیت وادارد.

سخن آخر آن که در مجموع، در کتاب فارسی

سوم دبستان مورد بررسی، ضمیمه جدول شماره

(۶-۱)، نقش مردان بسیار بیش‌تر و برتر از زنان

ناظرند و یا وقتی در این کتاب، از نویسندگان و هنرمندان زن، در هیچ جایی غیر از یک مورد که آن هم به گونه‌ای با آن رفتار شده که گویا جزو درس‌های کتاب نیست (چرا که فاقد کلمه‌ها و ترکیب‌های تازه‌ی درس، پرسش، توجه کنید، کار در کلاس، تمرین اصلا و... است) نامی به میان نمی‌آید و وجودشان نادیده گرفته می‌شود، مخاطبان مؤثّر چه الگویی دارند تا...

است. این چیرگی در نمایش فزون‌تر عددی مردان نسبت به زنان در این کتاب درسی و در ویژگی شخصیتی، هم‌چنین مشاغل و حرف و نقش‌هایی که برای هر دو جنس در نظر گرفته شده‌اند، به خوبی هویداست. توانایی‌های فکری، عملی و احساسی مردان، چنان ترسیم شده که گویی هنرمندتر، تواناتر، میهن پرست‌تر، مبتکرتر و جسورتر و اجتماعی‌تر از زنان هستند.

با آن‌که کودکان هیچ امکاناتی برای گریز از کلیشه و کلیشه‌های تبعیض‌آمیز جنسی ندارند، در تصویرهای زنانه و مردانه کتاب درسی فارسی سوم دبستان، پسران از امکانات نامحدود آینده شغلی و نیز گزینش‌های فراوان برخوردارند. دختران تنها می‌توانند خود را برای «مادر شدن» آماده کنند. بدین ترتیب است که هر دو گروه با سرچسب‌های متفاوت، در رده‌بندی‌های تبعیض‌آمیز گرفتار آمده‌اند و مجبورند که خود را با تصویری که به آنان ارائه و تلقین شده است و یا انتظاراتی که از آن می‌رود، منطبق سازند. دختران و پسران، اگر هم برای تمام پیش‌داوری‌ها و تمام تبعیض‌ها آماده نشوند، دست کم پذیرای نابرابری جنسی خواهند بود که تداوم هرچه بیش‌تر نابرابری به طور کلی است. (۶)

وقتی در کتاب فارسی سوم دبستان، زنان گویی وجودشان در فعالیت‌های اجتماعی محو شده است و مردان در همه صحنه‌ها حاضر و

منابع

- ۱- میشل. آندره: *بیکار با تبعیض جنسی*، مترجم: محمد جعفر پوینده، انتشارات نگاه، ۱۳۷۶. صفحه ۲۰۶
- ۲- همان، صفحه ۳۱۵
- ۳- همان، صفحه ۷۰-۶۹
- ۴- همان، به نقل به معنی صفحه ۷۰-۶۹
- ۵- همان.
- ۶- همان.
- ۷- گروه ابتدایی دفتر برنامه‌ریزی: *کتاب فارسی کلاس سوم دبستان، نقاشان: روین ابدالیان، هنگام تنهایی و...*
- ناشر: اداره کل چاپ و توزیع کتاب‌های درسی، سال ۱۳۸۱.

پی‌نوشت

۱. «درس همه جا به نوبت»، از دروسی که اخیراً تدوین شده و در کتاب آمده است.

جدول شماره (۱) جدول کمی عناوین کتاب به تفکیک دو جنس (مؤنث و مذکر)

ردیف	عنوان دروس	صفحه	مؤنث			مذکر			جنس
			خاص	عام	پنهان	خاص	عام	پنهان	
۱	به نام خداوند بخشنده مهربان	۱						x	
۲	فصل پاییز	۶						x	
۳	همه یا هم	۱۰						x	
۴	همد جا به نوبت	۱۷						x	
۵	کتابخانه کلاس	۲۳			x				
۶	نماینده کلاس سوم دبستان ابن سینا	۲۸					x		
۷	نماز	۳۵						x	
۸	مشکلی که آسان بود	۳۹						x	
۹	دهقان فداکار	۴۴					x		
۱۰	ابوعلی سینا دانشمند بزرگ ایران	۵۰					x		
۱۱	کار و کوشش	۵۵						x	
۱۲	داستان پرواز	۵۸						x	
۱۳	برتری به چیست	۶۳						x	
۱۴	میزار موری که دانه کش است	۶۷						x	
۱۵	مرابیش تر بشناسید	۷۲						x	
۱۶	ای ایران، ای وطن من	۷۸						x	
۱۷	مال حرام	۸۳						x	
۱۸	مادر	۸۷			x				
۱۹	شهر ما، خانه ما	۹۲						x	
۲۰	پسر هوشیار	۱۰۰					x		
۲۱	سرگذشت یک نامه	۱۰۵						x	
۲۲	درخت کاری	۱۱۰						x	
۲۳	عید نوروز	۱۱۴						x	
۲۴	جشن عبادت	۱۱۹			x				
۲۵	بهار	۱۲۵						x	
۲۶	درس آزادگی	۱۲۶						x	
۲۷	میدان شهدا	۱۳۰						x	
۲۸	اخلاق خوش و گذشت	۱۳۵	۱۰					x	
۲۹	تورا سیاست	۱۴۰	۱۴۰					x	

جدول شماره (۲) کاربرد کمی کتشنگران هر یک از موضوعات درسی به تفکیک دو جنس (مذکر و مؤنث)

شماره	عنوان	مؤنث				صفحه
		باتام	بی‌نام	باتام	بی‌نام	
۱	به نام خداوند بخشنده مهربان	٪۱	٪۱	٪۲	٪۱	۱-۶
۲	فصل پاییز	-	-	٪۱	٪۳	۱۰
۳	همه باهم	-	-	-	٪۵	۱۷
۴	همه جا به نوبت	٪۲	٪۹	٪۲۶	٪۸	۲۲
۵	نماینده کلاس سوم دبستان ابن سینا	٪۱۲	-	٪۵	٪۳	۲۶
۶	کتابخانه کلاس	٪۷	-	٪۴	٪۱	۳۲
۷	نماز	-	-	٪۱	٪۱۰	۳۷
۸	مشکلی که آسان بود	-	-	٪۳۱	٪۲	۴۲
۹	دهقان فداکار	-	-	٪۱۶	٪۸	۴۷
۱۰	ابوعلی سینا دانشمند بزرگ ایران	٪۴	٪۴	٪۱۹	٪۴	۵۳
۱۱	کار و کوشش	-	-	٪۱۶	٪۹	۵۷
۱۲	داستان پرواز	-	-	٪۹	٪۱۱	۶۱
۱۳	برتری به چیست	-	-	٪۴	٪۱۱	۶۵
۱۴	میازار موری که دانه کش است	-	-	٪۵	٪۲	۷۰
۱۵	مرایش تر بشناسید	-	-	-	-	۷۶
۱۶	ای ایران، ای وطن من	-	-	٪۸	٪۴	۸۳
۱۷	مال حرام	٪۱	-	٪۱۹	٪۵	۸۵
۱۸	مادر	-	-	٪۲	٪۵	۸۹
۱۹	شهر ما، خانه ما	٪۹	-	٪۳۸	٪۱۶	۹۶
۲۰	پسر هوشیار	-	-	٪۱	٪۲۴	۱۰۳
۲۱	سرگذشت یک نامه	-	-	٪۱۷	٪۶	۱۰۹
۲۲	درخت کاری	-	-	٪۱	٪۴	۱۱۲
۲۳	عید نوروز	-	-	-	-	۱۱۸
۲۴	چشن عبادت	٪۳	٪۱۲	-	-	۱۲۳
۲۵	بهار	٪۱	-	-	-	۱۲۵
۲۶	درس آزادگی	-	-	٪۳۱	٪۵	۱۲۹
۲۷	میدان شهدا	-	-	٪۱	٪۶	۱۳۲
۲۸	اخلاق خوش و گذشت	-	-	٪۱۰	٪۱۷	۱۳۸
۲۹	تورا سپاس	-	-	-	٪۸	۱۴۳

آمار احتساب شده، بدون در نظر گرفتن ضمایر در متون کتاب، صورت گرفته است.

جدول شماره (۳) شماره تقریبی مشاغل و حرف نسبت داده شده به هریک از دو جنس (مذکر و مؤنث)

شماره	عنوان درس	صفحه	فعالیت‌های مربوط به جنس مؤنث	درصد مؤنث	فعالیت‌های مربوط به جنس مذکر	درصد مذکر
۱	به نام خداوند بخشنده مهربان	۱-۵	-	-	۱. شاعر، ۲. آموزگار	٪۱۰۰
۲	فصل پاییز	۶-۷	-	-	۳. باغبان، ۴. میوه‌چین	٪۱۰۰
۳	همه با هم	۱۰-۱	-	-	۵. جمع‌آوری‌کننده، ۶. فروشنده	٪۱۰۰
۴	همه جا به نوبت	۱۶-۹	۱. مادر	٪۲۰	۷. صیاد-صیادی، ۸. شکارچی-باغبان	٪۸۰
۵	نماینده کلاس سوم دبستان ابن سینا	۲۳-۲۷	۲. آموزگار، ۳. نماینده کلاس، مادر	٪۱۰۰	۹. نانوا، ۱۰. خطاط، ۱۱. خریاره، ۱۲. امام...	٪۸۰
۶	کتابخانه کلاس	۲۳-۲۸	آموزگار دانش آموز، مادر	٪۳۵	۱۲. پدر، ۱۳. نجار، ۱۴. بنا، ۱۵. دهقان	٪۶۵
۷	نماز	۳۵-۳۸	-	-	۱۶. مؤنث	٪۱۰۰
۸	مشکلی که آسان بود	۳۹-۴۳	۲۰. خبرنگار، معلم، پدر بزرگ	-	۱۷. راهنما، ۱۸. رزمنده، ۱۹. اسیر	٪۱۰۰
۹	دهقان فداکار	۴۵-۸	-	-	۲۱. دهقان فداکار، ۲۲. راننده قطار، ۲۳. لاجی، ۲۴. نگهبان	٪۱۰۰
۱۰	ایم‌علی سینا دانشمند بزرگ ایران	۵۰-۴	مادر	٪۲۰	۲۵. دانشمند، ۲۶. طیبیه، ۲۷. عالمه، ۲۸. مترجم، ۲۹. نویسنده	٪۸۰
۱۱	کار و کوشش	۵۵	-	-	۲۷. امام، ۲۷. زارع، ۲۸. رسول	٪۱۰۰
۱۲	داستان پرواز	۵۸-۶۲	-	-	۲۹. امیرالمؤمنین، ۳۰. پیامبر، ۳۱. قضا نور، ۳۲. ناخد، ۳۳. خلیان، ۳۴. دروازه بان، ۳۵. جنگلیان	٪۱۰۰
۱۳	برتوی به چیست؟	۶۳-۶	-	-	۳۶. پیامبر-اصحاب	٪۱۰۰
۱۴	میزبان موری که دانه کش است	۷۶-۷۱	-	-	شاعر-آموزگار	٪۱۰۰
۱۵	مرا بشتر تر شناسد	۷۲-۷	-	-	-	-
۱۶	ای ایران، ای وطن من	۷۸-۸۲	-	-	-	-
۱۷	مال حرام	۸۳-۶	مادر	٪۲۰	پیامبر، حضرت، امامان	٪۸۰
۱۸	مادر	۸۷-۹۱	مادر	٪۱۰۰	شاعر	-
۱۹	شهر ماه خانه ما	۹۳-۸	-	-	۴۰. مستخدم مدرسه، ۴۱. مأمور، شهرناری، ۴۲. راننده ماشین، ۴۳. رفتگر، ۴۴. مغازه‌دار	٪۱۰۰
۲۰	بسر خوشیار	۹۹-۱۰۴	-	-	۴۵. حاکم، ۴۶. مالک	٪۱۰۰
۲۱	سرگذشت یک نامه	۱۰۵-۹	-	-	۴۷. مأمور پست، ۴۸. نامهربان، ۴۹. پستی	٪۱۰۰

شماره	عنوان درس	صفحه	فعالیت‌های مربوط به جنس مؤنث	درصد مؤنث	فعالیت‌های مربوط به جنس مذکر	درصد مذکر
۲۲	درخت‌کاری	۱۱۰-۱۱۳	-	-	شاعر	-
۲۳	عید نوروز	۱۱۳-۸	-	-	-	-
۲۴	چشم عبادت	۱۱۹-۲۴	مادر، آموزگار، دانش‌آموز	۱۰۰٪	-	-
۲۵	بهار	۱۲۵	تنها درسی که کلمه‌های تازه، تمرین انشاء و تمرین و... ندارد	-	-	-
۲۶	درس آزادگی	۱۲۶-۹	-	-	۵۰ رهبر سیاسی، ۵۱ آزاده ۵۲ آزادگان، ۵۳ کارگر، ۵۴ آهنگر ۵۵ زرگر، ۵۶ مسگر، ۵۷ بازیگر، ۵۸ رئیس کشور، ۵۹ شاه، ۶۰ شهید، ۶۱ سرباز، ۶۲ سرتیگر، یغمبر، امام	۱۰۰٪
۲۷	میدان شهید	-	-	-	رئیس کشور، شاه، شهید، سرباز، سرتیگر یغمبر، امام، حضرت، ۶۳ پیامبر، امام،	۱۰۰٪
۲۸	اخلاق خوش و گذشت	۱۳۵-۹	-	-	حضرت، پیشوا، آموزگار	۱۰۰٪
۲۹	نور سیاسی	۱۴۰-۴	-	-	معلم	-

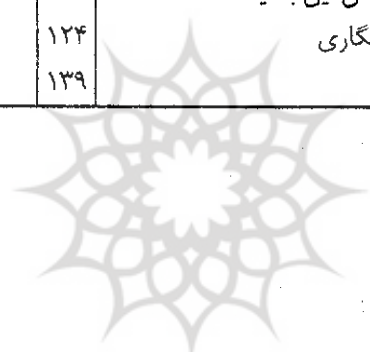
* دبستان دخترانه است. فعالیت و شغل‌های تکراری، شماره گذاری نخواهد شد.

جدول شماره (۴) کاربرد کمی تحلیل کنشگران به‌طور تقریبی در متون و تصاویر تمرین انشا
به تفکیک دو جنس (مذکر و مؤنث)

ردیف	عناوین دروس	متون		تصویر		
		مؤنث	مذکر	مؤنث	فعال	غیرفعال
۱	به‌نام خداوند بخشنده مهربان	-	-	-	-	-
۲	فصل پاییز	-	-	-	-	-
۳	همه با هم	۱۵	۱۰۰٪	-	-	-
۴	همه جا به توبت	۲۲	۱۰٪	۹۰٪	-	-
۵	نماینده کلاس سوم دبستان ابن سینا	۲۶	۶۵٪	۳۵٪	-	-
۶	کتابخانه کلاس ما	۳۲	۱۰۰٪	-	-	-
۷	نماز	۳۸	۸۰٪	۲۰٪	-	-
۸	مشکلی که آسان بود	۴۴	۴۰٪	۶۰٪	-	-
۹	دهقان فداکار	۴۸	-	۱۰۰٪	-	-
۱۰	ابن سینا دانشمند بزرگ ایران	۵۴	۱۰٪	۹۰٪	۵۰٪	-
۱۱	کار و کوشش	۵۸	-	-	-	-
۱۲	داستان پرواز	۶۲	-	۱۰۰٪	-	۱۰۰٪
۱۳	میدان موری که دانه کش است	۷۱	-	۱۰۰٪	-	-
۱۴	مرا بیش تر بشناسید	۷۷	-	-	-	۱۰۰٪
۱۵	برتری به چیست	۶۶	۶۰٪	۴۰٪	-	-
۱۶	ای ایران، ای وطن ما	۸۲	-	۱۰۰٪	-	-
۱۷	مال حرام	۸۶	۴۰٪	۶۰٪	-	-
۱۸	مادر	۹۰	-	۱۰۰٪	-	-
۱۹	شهر ما، خانه ما	۹۹	-	۱۰۰٪	-	-
۲۰	پسر هوشیار	۱۰۴	-	۱۰۰٪	-	-
۲۱	سرگذشت یک نامه	۱۰۹	-	۱۰۰٪	-	-
۲۲	درخت توتی	۱۱۳	-	۲۰٪	-	۸۰٪
۲۳	عید پرواز	۱۱۸	-	۱۰۰٪	-	-
۲۴	جنبش عبادت	۱۲۴	-	-	-	-
۲۵	بهار	۱۲۵	-	-	-	-
۲۶	درس آزادی	۱۲۶	-	۱۰۰٪	۱۵٪	۸۵٪
۲۷	میدان شهدا	۱۳۴	-	۱۰۰٪	۱۰٪	۹۰٪
۲۸	اخلاق خوش و گذشت	۳۹	-	۱۰۰٪	-	۱۰۰٪
۲۹	تورنسیاس	۱۴۴	-	۱۰۰٪	۱۰٪	۹۰٪

جدول شماره (۵) تحلیل کمی کنشگران متن و تصویر در سرگرمی و چیستان و
جداول به تفکیک دو جنس (مؤنث و مذکر)

شماره	عنوان	متون		تصاویر	
		مذکر	مؤنث	مذکر	مؤنث
۱	باز سبک	۱۶	×	×	
۲	سیب شیرین	۳۴	×	×	
۳	چیستان دهقان فداکار	۴۹	×		
۴	هر نیم ساعت یک بار	۷۷			
۵	جدول	۹۱	×		
۶	جای من این جا نیست	۱۰۹			
۷	نامه نگاری	۱۲۴			
۸	تلفن	۱۳۹	×	×	

ژویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رساله جامع علم

به نام پروردگاری که باقی است

درگذشت کیومرث صابری (گل آقا) بنیادگذار
نخستین مجله طنز برای بچه‌های ایران و
اهالی فرهنگ به ویژه خانواده ادبیات کودک
تسلیم می‌گوییم.

یژوهشنامه ادبیات کودک

جدول شماره (۶) جدول کمی تصاویر کتاب پشت و روی جلد (بدون احتساب تصاویر انشا، سرگرمی، چیستان)
به تفکیک دو جنس (مذکر و مؤنث)

شماره	عنوان	صفحه	مؤنث	مذکر	ختنی
۱	به نام خداوند بخشنده مهربان	۱	×	×	
۲	فصل پاییز	۶	×	×	
۳	همه با هم	۱۰		×	
۴	همه جا به نوبت	۱۷	×	×	
۵	کتابخانه کلاس	۲۸	×		
۶	نماز				×
۷	دهقان فداکار	۴۴		×	
۸	ابوعلی سینا دانشمند بزرگ	۵۰		×	
۹	داستان پرواز	۵۸		×	
۱۰	میاژار موری که دانه کش است	۶۵		×	
۱۱	مرا بیش تر بشناسید	۷۲		×	
۱۲	ای ایران، ای وطن ما	۷۸		×	
۱۳	مادر	۸۷	×		
۱۴	شهر ما، خانه ما	۹۲		×	
۱۵	یسر هوشیار	۱۰۰		×	
۱۶	سرگذشت یک نامه	۱۰۵		×	
۱۷	درختکاری	۱۱۰		×	
۱۸	عید نوروز	۱۱۴		×	
۱۹	بهار	۱۲۵		×	
۲۰	تورا سپاس	۱۴۱	×		
۲۱	روی جلد				×
۲۲	پشت جلد				×